U Americi su mnogo veće mogućnosti i šanse za mlade nego u nas, ali...

U *Vjesniku* od 24. siječnja, 2001. primijetio sam mnogostrano značajan članak (»U Americi su mnogo veće mogućnosti i šanse za mlade nego u nas«) u »nedužnoj« rubrici o Zagrebu. Na tu temu imam višeslojnog osobnog iskustva, pa bih želio ukazati na neke dodatne vidove ovih izgledno primamljivih ponuda življenja »preko bare«.

U principu sam mišljenja da je dobro da se mladim ljudima ostvare mogućnosti učenja svjetskog jezika (engleski), upoznavanja malo drugačijeg načina življenja, upoznavanja malo drugačijih društvenih i obiteljskih običaja, ukratko, da se »vidi svijeta«. To su izvrsna životna iskustva, međutim...Osobno sam prolazio kroz suživot proživljavanja pravih osobnih drama mladih ljudi iz Zagreba, koji su ovdje došli i bili silno razočarani - ama baš svime! U tome nemalo su pridonijeli mediji (TV, filmovi, itd.) iz njihovog pred-americkog življenja, gdje su se razvila očekivanja »hollywoodskog tipa«. Da ne ulazim u razne detalje - baš svima koji kane na takav jednogodišnji put, savjetujem neka se raspitaju bar kod nekolicine koji su sve to i iskusili. Mladi iz Hrvatske, bojim se, posebno imaju nedefinirane pojmove i shvaćanja u tim područjima.

Ogromna je razlika kako 18-godišnjak živi u Zagrebu, ili u »Any town USA»! I pri tome ne mislim da je išta bolje od drugoga - jednostavno, ogromne su razlike koje u TV i filmovima teško i jako nedorečeno se mogu nazrijeti! U članku se navodi mogućnosti školovanja, navode se neke cijene škola i fakulteta. Do fakulteta, sve škole (i za strance!) su besplatne u Americi! Međutim, fakulteti su nešto drugo i tu postoje ogromne razlike u cijeni: Državno sveučilište, npr. UCLA (University of California, Los Angeles) je jeftino - 16.400 dolara na godinu (uključujući sve); privatno sveučilište, npr. New York University je skupo - 36.000 dolara na godinu. Spomenuti MBA programi uopće nisu lako dostupni - i kad te prime (to je magistarski nivo studiranja) u iole prestižni fakultet - to košta oko 40.000 dolara na godinu. Ima cijeli niz »sveučilišta« koja imaju blistave nazive i »diplome«, ali biti tamo jednostavno je izgubljeno vrijeme i izgubljen novac - koliko god da malo izgledalo.Vjerojatno najbolje rješenje - za samo recimo dvogodišnje studiranje, su lokalni »community college«, koji primaju sve prijavljene kandidate i koštaju samo nekoliko tisuća dolara godišnje (država plaća ostalo).

Ponavljam, u članku ima cijeli niz »natuknica« - kako je to u Americi; jako puno nedorečenog i moguće krivog usmjerenja! Svima bih izrazito preporučio puno više detaljnog i dodatnog informiranja!

JOSIP KIRIGIN
Bakersfield, SAD

P.S. It's what you learn after you know it all that counts! (važno je što naučiš, nakon što si mislio da sve znaš).

Valjda ne postoji pravo samo na jedno mišljenje?

Gospodina Ivu Horvata poznam po njegovim tekstovima u novinama i po nekoliko srdačnih telefonskih razgovora. Sjećam se kako se zdušno suprotstavljao autokratskoj vladavini HDZ-a i Franje Tuđmana, te kako se zalagao za vrijednosti i tradicije antifašističke borbe u Hrvatskoj. Ta su mi stajališta bila bliska. I danas ih iznimno poštujem.

Zašto bismo inače gospodin Horvat i ja o svemu morali misliti isto? Primjerice, o događajima iz 1971. u Jugoslaviji i u Hrvatskoj ili o ulozi istaknutog intelektualca Vlade Gotovca u tim događajima? Misli li gospodin Horvat da postoji pravo samo na jedno mišljenje, na samo jednu istinu? Ja tako ne mislim.

Da, točno je, od 1973. do 1975. bio sam sekretar partijskog komiteta kuće Vjesnik. Obračun s hrvatskim nacionalistima, »proljećarima«, već je bio okončan. Osobno u njemu nisam sudjelovao. Sistem u kojem sam djelovao kao partijski sekretar bio je politički hermetički zatvoren, okrutan prema političkim neistomišljenicima. Iskreno zbog toga žalim. Ono što se događalo 1971. ponovilo se i 1991. Gospodin Ivo Horvat nosi svoje traume i ožiljke iz 1971., ja dvadeset godina kasnije, iz 1991. No, nije dobro ako raspravljamo s razine naših osobnih nedaća i patnji. Problem je ipak mnogo širi.

Gospodina Igora Mandića osobno jedva poznajem. Susretali smo se i uljudno pozdravljali kod Vjesnikovih liftova. Kada je zbog političkog »neposluha« morao napustiti redakciju Vjesnika i bio raspoređen na poslove redaktora u redakciji romana i stripova podnio je to stoički i dostojanstveno. Iako sam službeno bio na »drugoj strani«, podložan disciplini i odlukama kolektiva, to me se Mandićevo ponašanje duboko dojmilo. Nisam njegov odvjetnik, on me zato nije ovlastio. Očito je da obojica rado pišemo (on mnogo bolje od mene) i da obojica ne podnosimo nacionalizam.

To baš i nisu beznačajne »sličnosti«. Gospodin Mandić ima pravo na svoje mišljenje, i onda kada je ono u izravnoj suprotnosti s mišljenjem većine ili pak s mišljenjem onih koji stvaraju trenutačno javno mnijenje. Bez toga jednostavno nema demokracije. Nikada za njega ne bih pomislio niti napisao da je »hulja«.

Imam 68 godina, od 1973. do danas veliko političko iskustvo. Učim, čitam, djelujem, mijenjam se. To je osnovno pravo svakog čovjeka. Drago mi je da su danas ta iskustva okrenuta duhu tolerancije, demokracije i poštovanju svih, pa i idejnih razlika. To je bit liberalne demokracije. Hoću i dalje vjerovati da je tako i s gospodinom Ivom Horvatom.

VILKO LUNCER
Zagreb

Registraciju naplaćuju i burze u Australiji

Zanima me zašto Zagrebačka burza i VTV za korištenje tzv. »trading monitora« (kojima se omogućuje real-time praćenje cijena dionica) naplaćuju registraciju. Normalno bi bilo (i svugdje u svijetu je tako) da svatko može doći do tih podataka besplatno, piše vaš čitatelj u *Vjesniku*.

Nije baš besplatno...barem ne u Australiji. Osobno koristim plan $110 za 55 sati mjesečno, i to je početni plan. Besplatno možete pratiti cijene sa minimum 20 -30 minuta zakašnjenja i kada vam najviše treba web-page ima nekih problema.

IVAN RIBIĆ
(adresa znana redakciji)

Za akademsku »elitu« znanost nije domovina nego sinekura, a strojari su u tehnici poput pješaštva u vojsci

Kronična stagnacija zanimanja za studij strojarstva, svojevrsni indikator općeg društvenog nezanimanja za tehniku, o kojoj i *Vjesnik* godinama piše, počela je već početkom osamdesetih kada se, na valu sveopće informatizacije, proširilo uvjerenje o njegovoj anakroničnosti. Malodušnost i neznanje zahvatili su i najmanje očekivana mjesta. Tako sam 1990. godine pokušao u časopisu »Strojarstvo« objaviti rad o crvolikom robotu. Urednik je rezolutno ustvrdio da robotika nije strojarstvo, a u naknadnoj žučljivoj raspravi bukvalno je pobjesnio na moju tvrdnju da je čak riječ o prevladavajuće strojarskom području. Rad je trebalo objaviti vani.

Deset godina kasnije, pri pokretanju škole robotike za srednješkolce, uočeno je da se stavljanjem težišta na dio vezan uz računala zanemaruje sustavni pristup konstruiranju, izradbi i uporabi robota. Ovi primjeri pokazatelji su elementarnog nepoznavanja šire kontekstualne uloge i važnosti jednog od ključnih područja suvremene tehnike unutar kojega je, sredinom osamdesetih godina, izvedena radikalna praktična kritika umjetne inteligencije s posljedicom raskola unutar ove izvorno računalne discipline. Inteligencija stroja koji radi u realnom svijetu vezana je uz njegovu tjelesnost, koja je sastavni dio inteligencije. Roboti nisu hodajuća računala, ali nisu samo ni industrijski manipulatori. Robotika je danas i neuroznanost i kognitivne znanosti, bionika,..., široki kulturološki fenomen čija eklektičnost je mogući temelj za cjelovito obrazovanje praktičnoj i stvaralačkoj (za razliku od konzumentske) tehničke kulture. Širok, privlačan i izazovan pandan ponoru informatičkog univerzalizma kao svojevrsnog tehnološkog cinizma. U takvom holističkom kontekstu, strojarstvo je studij bez kojeg se ne može. Strojari su u tehnici poput pješaštva u vojsci: nijedno područje nije istinski osvojeno dok na njega ne stupi noga strojara. Mladi strojarski inženjer morao bi biti svijestan da od njega počinje i s njim završava konstrukcija i najsuvremenijeg stroja. »Programer je bog!«- iskrena izjava razočaranosti jednog od njih svjedoči o osjećaju promašenosti i drugorazrednosti vlastitog poziva. A zapravo, barem kada je o fizičkim strojevima riječ, programer nema što programirati dok mu strojar ne definira koncept, fizikalna načela rada i metodologiju izradbe stroja. Fakultet strojarstva i brodogradnje u Zagrebu, jedan stari, stožerni fakultet treba nove programe, ali i mnogo veću povezanost sa drugim fakultetima i inženjerima iz prakse. I, dakako, mnogo brži protok znanja. Primjer jedne katedre koja namjerava štampati reprint udžbenika napisanog prije trideset godina govori da tome nije tako.

Čini se da se u ovakvim, prijelomnim vremenima najuočljivije pokazuje sva nelogičnost, manjkavosti, heterogenost pa i licemjernost cjelokupnog hrvatskoga tehničkog korpusa. Rascijepljenog na akademsku »elitu« po fakultetima, kojoj znanost natprosječno često nije domovina već sinekura, i inženjere iz prakse koje, ne samo da nitko ništa ne pita, već ih se drži drugorazrednim zatucanim fahidiotima. Rezultat je da nam inženjeri, ako ne bježe u inozemstvo, prodaju utičnice na placu ili u finijim interijerima objašnjavaju kako rade izvrsni strani proizvodi. Dok u Akademiji o razminiranju govore oni koji nikada minskog polja vidjeli nisu, ne treba očekivati redove za upis u ulici filozofa Lučića.

U Hrvatskoj ne postoje relevantna glasila za promicanje, pogotovo za dublje promišljanje, tehnike. Uočljivo je i njeno medijsko zanemarivanje. U Vijeću HRT sjedi uvaženi fizičar ali nigdje se ne spominje tehnika. Treći radijski program je također elitistički: ne pada im na pamet dovesti inženjere da govore o tehnici. Nepostojanje značajnijeg tehničkog instituta kao aplikacijske protuteže fundamentalnom »R. Boškoviću« ili nevjerojatnoj hrpi humanističkih instituta unazađuje nas iz sata u sat. U zborniku »CROBOT«, koji sumira zadnjih petnaestak godina hrvatske robotike, posve su rijetki praktični radovi što nije začudno kad Ministarstvo znanosti i tehnologije (koje kao da se trudi zaboraviti da je ministarstvo »i tehnologije«) stimulira samo teoretski rad. Na valu nacionalnog samosvješćenja raspisali smo se o Vrančiću i Penkali kao da nakon njih Hrvat nije napravio stroja. Ne pamtim da se u javnosti govorilo o nekom našem suvremenom konstruktoru na način kako se, u autorskom kontekstu govori o, primjerice, arhitektima.

Rezultat je to što imamo: velika većina inženjera drži da je njihov društveni ugled ili statusni položaj u Hrvatskoj gori nego ikada. Za takvu situaciju krive su i stožerne nacionalne institucije (Akademija, Matica hrvatska) ali i strukovne udruge i savezi sjajne prošlosti i traljave sadašnjosti. Jest da nam je industrija uništena, jest da su svjetski tredovi takvi kakvi jesu ali nisu ekolozi isključivi krivci (što nam je svojedobno pokušao sugerirati dekan jednog tehničkog fakulteta bez studenata) što mladi ne hrle tehnici. Za društveni status tehnike u Hrvata treba se prije svih boriti i izboriti tehnička inteligencija. Ali i nju treba steći da bi se je imalo.

IGOR RATKOVIĆ
predsjednik Hrvatskoga društva za robotiku,
Zagreb

Sa 2001. nadošla je i 30. godišnjica »sedamdesetiprve«

Sa 2001. nadošla je i tridesetgodišnjica »Sedamdesetprve«! Jubileji se obično slave zbog slavlja, no spomenuti bi trebalo dopuniti novim istraživanjima i promotriti iz nove distance. Taj za Hrvate, nesumnjivo, povijesni datum nije bio proteklih godina dovoljno uočavan, a povijest se može samo privremeno mimoilaziti ali ne nedogled zataškavati. Jer, to ne koristi niti njoj niti onima čija ona jest!

Takozvana »povijesna distanca također nije neka laka dama do koje se dolazi naprečac ili preko noći. Sazrijeva li ona za tri, četiri ili pet desetljeća nije propisano nikakvim pravilima. No, da bi Hrvati u slobodnim okolnostima mogli doći do nje brže, sumnje nema. S druge strane, postaje danas sve jasnije kako je upravo zadaća na povjesničarima a ne političarima da ocjenjuju stare datume, što znači ujedno da selekcioniraju važnije od manje važnijih, ili, nedaj Bog, falsificiranih. A da se našlo nažalost i takvih objašnjenja povijesti i to bi budućim naraštajima trebalo biti jasno... Vrijeme je, kažu, najbolji sudac, pa se nadamo da će ubuduće upravo povjesničari sa njihovom znanošću biti prvi gospodari tog vremena, što također nije baš tako lako.

Bilo kako bilo, »71« bila je za Hrvate pod polustoljetnim jugokomunizmom otprilike isto što i »praško proljeće« u Čehoslovačkoj 1968, pobune od Poljske preko Madžarske do Kosova 1956. za te zemlje, ili pobuna radnika u Istočnom Berlinu 1953. za Njemačku. No, nikada se ne smije nešto svesti pojednostavljeno samo na jedan datum ili usko određeni okvir, a da se ne pokuša pronaći uzročno-posljedične veze s općim. Šezdesete su bile buntovne za nove i mlade po cijeloj Europi, a u Hrvatskoj je »71« prvi puta unisono objedinila sve slojeve i naraštaje u neviđeni svenarodni pokret. Spada li ta famozna »kontrarevolucija«, kako će definirati jedan povjesničar danas u »doba političkih progona, smjenjivanja, zatvaranja, emigriranja i likvidiranja hrvatskih političara, kulturnih, javnih radnika između 1972-73. uz kulminirajuću »71« ili su počeci, također važni, začeti ranije. »Deklaracija o jeziku« svakako je značajna prethodnica intelektualaca, no danas se malo ili nimalo znade da je u Zagrebu četiri godine prije, dakle 1963. proklamiran mimo partije i vlasti, ali u duhu i na tradiciji iskonskog hrvatskog bunta za »pravicu«, »Apel naivnih slikara Jugoslavije«. Da nije bio tek »naivan« i samo »slikarski« dokaz je da se istragu uplela uskoro tajnovita UDBA. Bunt se dogodio zapravo zbog nehrvatske dominacije nad produžetkom poznate hrvatske škole jedinstvenog likovno-socijalnog pokreta »Zemlja« (uočenog u Zagrebu od Irine Aleksandrovne i kruga u koji je zalazio i Krleža), a potaknute u Hlebinama od legendarnog Krste Hegedušića, škole koja će kasnije prerasti preko Pariza u svjetski fenomen. Pa čak će u časopisu »Kaj« sa skromnom vinjetom izaći Lackovićev crtež »Hrvatskog grba u trnju«, ponukat će to opet velikog Krležu (inače ne baš naklonog naivi) da se iz tuškanačkih dvora spusti u blatnjavu trešnjevačku periferiju i osobno uvjeri tko je taj »poštar-slikar«, koji se usudio tu znakovitu nacionalnu metaforu naslikati. Sve bi te »pred« i »post« pojave također trebalo detaljnije proučiti zbog cjeline, pa i odvagnuti bi li bilo onog liberalnog ustava iz 1974. da nije bilo »71«.

Danas, hvala Bogu, svaki narod bivše Juge gospodar je vlastite povijesti i ne možemo prešutjeti da je »71« nije bila šira i posljednja prethodnica Devedesetih, kao i to da nije bila samo »hrvatska«. Pa, kad se jednom složi mozaik zbivanja od Ljubljane do Skopja i Prištine, možda će i strancima biti jasniji uzrok raspada jednog mini imperijalizma i logično priznanje novih ovdašnjih država, tim, istim Velikim u Europi, koji zbog nejasnoća sami podosta toga taje i skrivaju u svojim tajnim arhivima. (Sjetimo se slučaja »Bleiburg«). A bez otvaranja tih ladica nema niti buduće istine u »globalnoj sadašnjosti«.

MLADEN HANZLOVSKY
Zagreb

Entuzijazam i poštenje temelj su napretka

Nedavno smo se mogli upoznati sa zanimljivim izlaganjem dr. Vlade Markovca u Bilićevoj TV emisiji »Misli 21. stoljeća«, u kojem je među ostalim citirao znamenitog američkog gospodarstvenika H. Forda, koji je rekao da pravog i istinskog napretka ne može biti bez entuzijazma, pa je zato svoje suradnike birao iz redova entuzijasta. Pored formalne spreme za rukovođenje i menadžment uvijek je potrebna još i prirodna nadarenost i entuzijazam. To vrijedi za sve prilike i za sva vremena. Entuzijasti su ljudi privrženi poslu, koji čvrsto vjeruju u konačan uspjeh, a svojstveno im je da ih poteškoće u radu još više čeliče, pa na putu do konačnog uspjeha suviše ne gledaju niti na vlastite materijalne probitke. Da naši branitelji nisu bili rodoljubni entuzijasti - ne bi Lijepa naša domovina bila tako učinkovito obranjena i oslobođena. Ocjenjujući rad naše administracije i sudstva, a na koje mnogi naši građani imaju opravdane primjedbe i kritiku, teško bi došli do prosječno dobre ocjene, a kamoli tu pronašli nekog primjetnijeg entuzijazma. Tu se pokazuje neopravdana tromost, i dobrodošli su napori zakonodavne vlasti da se tu uspostave i ozakone bolji kriteriji za njihov rad. Sudovi moraju imati potrebnu samostalnost u radu, ali ne u nekoj kuli od bjelokosti, nego u konstruktivnoj primjeni duha zakona uvažavajući potrebe društvenih kretanja.

Od kvalitete rada i zalaganja gradonačelnika i predsjednika općina uvelike ovisi rad u njihovim gradskim i općinskim administracijama, a od zalaganja predsjednika sudova kvaliteta rada u njihovim ustanovama. Donosi li se na nižim razinama veći broj loših rješenja od očekivanih (koja onda više instance moraju poništavati, pa nastaju ogromni zastoji i gubitci vremena) onda takvi pojedinci na nižim razinama koji donose takva rješenja – ne bi smjeli i dalje raditi na tim mjestima i treba ih mijenjati po sili zakona. Ne smije se nekome jamčiti sigurnost za trajno loš rad, pa je vrlo opravdano da suci, a i ostali slični državni službenici, imaju propisano dovoljno dugo vremena za pokusni rad prije stupanja na stalan posao. Kvaliteta njihova rada utječe na kvalitetu življenja u društvu, rada svih društvenih sektora, te seže čak i do poštivanja ljudskih prava i čistog okoliša, pa i na zdravu društvenu klimu. Ljudima nije teško trpjeti nešto što se ne može izbjeći zbog više sile, ali im je teško trpjeti razne lopovštine, nebrigu, nepravdu i druge negativnosti i devijacije. Neke naše banke ne trebaju se previše hvaliti svojim profitima, jer ako su zaračunavale kamate na kredite i u visini većoj od 15 posto godišnje – onda su one te svoje klijente naprosto legalizirano opljačkale, jer su ovi s takvim kamatama morali otići u propast. To je ta pljačka o kojoj se u javnosti ponekad govori, ali iz nekog razloga ne želi se odavati konkretne slučajeve. U svakom slučaju treba odrediti zakonski limitirane kamate, koje ni u kom slučaju ne bi smjele prelaziti 15 posto godišnje, a više kamate da se u buduće proglase kažnjivim zelenaštvom. Posljedice višegodišnjeg visokog kamatarenja imaju vrlo loše posljedice na svekoliko gospodarstvo i ukupna imovinska i druga kretanja i odnose - da analiza o tome može izazvati vrtoglavicu. Zato je takvu analizu bolje prepustiti političarima koji se u takvim pitanjima i situacijama bolje snalaze, a imaju i deblju kožu. O svemu tomu ne smijemo šutjeti. Ponekad kad se brijemo ili češljamo pogledajmo se malo u ogledalu i u vlastite oči. Sve što imamo naslijedili smo od naših časnih predaka, a barem toliko trebamo i mi predati našim pokoljenjima.

IVAN MAJHER
Rovinj

Mišljenja i gledišta objavljena u ovoj rubrici nisu stav redakcije. Pridržavamo pravo kraćenja i obrade pisama.

e-mail adresa:
pisma@vjesnik.hr

PODLISTAK

Blistavi početak s Oktavijanom Miletićem

Zrcalo dvadesetoga stoljeća 41

Kroz povijest hrvatskoga filma / Prvi hrvatski film »Brcko u Zagrebu« (1917.) nije sačuvan / Niz briljantnih djela Oktavijana Miletića, koji je snimio i prvi igrani zvučni film »Lisinski« / Prvi naš film koji je doživio čast da bude zabranjen jest – »Ciguli Miguli« Branka Marjanovića

Filmska umjetnost obogatila je 20. stoljeće izvanrednim ostvarenjima i u svijetu i u Hrvatskoj. Kakav je hrvatski prinos »sedmoj umjetnosti« – sažeto prikazuje u članku pod naslovom »101 godina filma u Hrvatskoj 1896.-1997.« **Ivo Škrabalo** u *Hrvatskome filmskom ljetopisu* br. 14/1998., iz kojega ćemo od danas u »Zrcalu« objavljivati odabrane ulomke. **Ivo Škrabalo** je publicist, dramaturg, redatelj i političar.

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata i u Hrvatskoj je napokon počela proizvodnja domaćih filmova, no ona se nije dugo održala. Zbog ratnih sukoba s kinorepertoara su nestali filmovi iz neprijateljskih zemalja (Francuske, Italije i SAD, dakle najjačih svjetskih proizvođača), što je dalo zamaha proizvodnji u Njemačkoj i u raznim zemljama Dvojne Monarhije. Ipak, u Hrvatskoj nije bilo realne industrijske i financijske podloge za vlastitu filmsku proizvodnju, jer je u cijeloj zemlji bilo svega oko 30 kino-dvorana.

To ipak nije spriječilo skupinu filmom opsjednutih kazališnih ljudi da usred rata osnuju prvo hrvatsko filmsko poduzeće Croatia da bi proizvodili zabavne filmove. Nažalost, ništa od te produkcije nije sačuvano, pa tako o prvom hrvatskom filmu *Brcko u Zagrebu* (1917.) možemo suditi samo po škrtim novinskim napisima i emfatičnim reklamnim najavama. Bila je to adaptirana lagana komedija koja je nekoliko godina ranije prikazana u kazalištu, a igrali su najpopularniji kazališni glumci.

I sljedeći film *Matija Gubec* (1917.) bio je adaptacija popularnog historijskog romana o seljačkoj buni u XVI. stoljeću romantičnog pisca **Augusta Šenoe**, koga su zvali »hrvatski **Walter Scott**«. (...)

Odmah nakon ujedinjenja 1919. krenulo se i s novom *tvornicom filmova* Jugoslavija film, u kojoj su se okupili uglavnom isti ljudi kao i u dotadašnjoj Croatiji. Snimljeno je i prikazano nekoliko žurnala s aktualnostima, a snimljeno je i 4-5 zabavnih filmova po već prokušanom receptu. *Kovač raspela* (1919.) režirao je **Heinz Hanus** (poznat kao tvorac prvog austrijskog filma još 1908.), a po bizarnosti valja spomenuti *U lavljem kavezu* (1919.), jer je improviziran kad je u Zagrebu gostovao jedan cirkus sa sedam lavova, pa su publici čak naplaćivane ulaznice da gledaju filmsko snimanje! Već nakon godinu dana rada Jugoslavija film upada u krizu, iz koje se nikada neće izvući, premda početkom 1922. ambiciozno otvara Školu za kinematografsku glumu (s odobrenjem prosvjetnih vlasti), u sklopu koje je snimljen i igrani film *Strast za pustolovinama* (1922.) u režiji ruskog emigranta **Aleksandra Vereščagina**.

Nakon toga filmska proizvodnja zamire, jer su se na malom tržištu domaći filmovi pokazali nerentabilnim, a država nije pokazala volju priskočiti u pomoć. U to vrijeme američki film već osvaja europske ekrane i potiskuje njemački repertoar, što utječe i na postupnu promjenu ukusa publike. Nakon još jednog pokušaja glumca **Tita Strozzija** (1892.-1970.) koji je pokušao stvoriti produkcijski model zadruge kazališnih umjetnika za film *Dvorovi u samoći* (1925.), sve do Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj nema ni jednog igranog filma namijenjenog tržištu.

Priznanje dao Lumiere

Najkreativnija sineastička individualnost u međuratnom razdoblju bio je **Oktavijan Miletić** (1902.-1987.), koji je sa svojim neprofesionalnim briljantnim filmovima, nastalim između 1932. i 1937., stvorio prvi zaokruženi umjetnički opus u povijesti hrvatskoga filma (koji je, srećom, sačuvan), vlastitim novcem i na 9,5 mm vrpci.

Za svoje (još uvijek nijeme) filmove dobijao je međunarodna priznanja, pa mu je na smotri amaterskih filmova u Parizu za film *Poslovi konzula Dorgena* (1933.) nagradu uručio predsjednik žirija **Louis Lumiere** osobno, a 1936. na Mostri u Veneciji dobio je prvu nagradu za *Nocturno*, ironijsku parafrazu tadašnjih *horrora*. Posljednji u nizu filmova toga ciklusa – *Na žalost samo san* (1932.), *Strah* (1933.), *Zagreb u svjetlu velegrada* i *Faust* (oba 1934.) – bio je prvi hrvatski zvučni film *Šešir* (1937., 16 minuta). Nekoliko godina kasnije, za vrijeme rata, **Oktavijan Miletić** će režirati prvi hrvatski cjelovečernji zvučni film *Lisinski* (1944.), a u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata taj će renomirani snimatelj brojnih filmova nesebično prenositi svoja znanja na mlađe ljude.

Za razvoj hrvatskoga filma sretna je okolnost što je veliki vizionar socijalne medicine **dr. Andrija Štampar** u Zagrebu 1927. (uz pomoć Rockefellerove fondacije) otvorio Školu narodnog zdravlja, modernu instituciju preventivne medicine, koja je u svoj program zdravstvenog prosvjećivanja od samoga početka uvrstila i medij filma. Tako je nastala organizirana filmska proizvodnja, koja je potrajala sve do 1960. U okviru nje snimljeno je 165 filmova koje je (samo do 1940.) vidjelo preko 25 milijuna gledatelja, a preko pokretnog projektora mnogi od njih u zabačenim selima prvi put uopće doživjeli pokretne slike!(...)

Iz filma Oktavijana Miletića »Barok u Hrvatskoj«

Što se filma tiče, sustavna filmska proizvodnja u Hrvatskoj počinje 1942. stvaranjem državnog proizvodnog poduzeća Hrvatski slikopis. Njegova osnovna zadaća bila je propaganda, pa je pokrenut 15-dnevni žurnal *Hrvatska u riječi i slici*, koji se od 1943. pojavljivao svake subote pod imenom *Hrvatski slikopisni tjednik*, a snimljeno je i nekoliko kratkih *kulturnih* filmova, među kojima se isticao *Barok u Hrvatskoj* (1942.) **Oktavijana Miletića**.

Tada je u njegovoj režiji snimljen prvi cjelovečernji zvučni igrani film *Lisinski* (1944.) o životu kompozitora prve hrvatske opere u vrijeme narodnog preporoda sredinom XIX. stoljeća. Unatoč patetičnoj intonaciji romantičarskih ideja i rodoljubnih emocija, *Lisinski* je bio potvrda profesionalne dozrelosti zagrebačkog kruga filmskih entuzijasta.

Paradoksalno, za vrijeme ustaškog režima stvorene su materijalne i tehničke pogodnosti za filmsku proizvodnju kakve do tada nikada u Hrvatskoj nisu postojale. Zbog propagandne važnosti filma nabavljeno je iz Njemačke dosta moderne filmske tehnike, a na kraju rata sve je to u zadnji čas bilo i spašeno od već planiranog odvlačenja u Njemačku. Naime, tom su tehnikom namještenici Hrvatskog slikopisa potajno snimali povlačenje fašističkih vojski i ulazak partizana u Zagreb. Od tog materijala **Branko Marjanović** (1909.-1996.) stvorio je dokumentarni film *Oslobođenje Zagreba* (1945.), koji je stvarno i simbolično označio početak života hrvatske kinematografije u sasvim novim uvjetima, kad je Hrvatska postala dio nove komunističke Jugoslavije.(...)

Prvi filmovi nove jugoslavenske kinematografije snimljeni su u Hrvatskoj, među kojima se ističe *Jasenovac* (1945.), dokument o zloglasnom koncentracijskom logoru za Židove, Srbe i hrvatske antifašiste, snimljen ubrzo nakon njegova oslobođenja u proljeće 1945. godine.(...)

Socijalistički realizam

Prvi igrani film nove hrvatske kinematografije *Živjeće ovaj narod* (1947.) bio je i prvi film žanra partizanskog filma, koji je tada nastajao u svim filmskim centrima Jugoslavije. U okvirima nemaštovito shvaćenih pravila socijalističkog realizma, taj je film stvorio formulu koja je u jugoslavenskom filmu primjenjivana još i mnogo godina kasnije, doduše na višoj profesionalnoj razini: spomenimo skupe spektakle, kao filmske doprinose kultu **Titove** ličnosti: *Bitka na Neretvi*, 1969., **Veljka Bulajića**; i *Sutjeska*, 1973., **Stipe Delića**. U prvim godinama početničke kinematografije, *Zastava* (1949.) **Branka Marjanovića** kudikamo je zrelije djelo nego filmovi sličnoga tipa.

Zanimljivo je da nakon *Zastave* sljedećih sedam godina (sve do *Opsade*, 1956.) u Hrvatskoj, za razliku od drugih republika, nije snimljen ni jedan film s partizanskom tematikom. Unutar tadašnjeg skromnog opsega (najčešće jedan, iznimno dva filma godišnje), hrvatska je filmska proizvodnja pokazala tematsku i žanrovsku raznolikost: željelo se ispitati interes publike i, ujedno, učiti zanat u novom mediju.

Tada je fenomenalan odjek kod publike doživio prvi film »lakšega žanra« *Plavi 9* (1950.) **Kreše Golika** (1922.-1996.), didaktična komedija sa športskom temom, koja je bila dužna afirmirati novi tip »socijalističkog morala« u fizičkoj kulturi. Najzrelijim filmom početničkog razdoblja u ono vrijeme smatran je *Bakonja fra Brne* (1951.) **Fedora Hanžekovića** (1913.-1997.) koji je u vrijeme oštrog sukoba komunističke vlasti s Katoličkom crkvom pretvoren u protucrkveni pamflet s grubo karikiranim likovima redovnika u jednom franjevačkom samostanu.

U to doba snimljen je i prvi hrvatski film koji je doživio čast da bude zabranjen: *Ciguli Miguli* (1952.) **Branka Marjanovića**. Koliko je taj film zapravo bio bezazlen uismijavanju nezgrapnosti lokalne birokracije, moglo se vidjeti tek četvrt stoljeća kasnije. Naime, cenzura je film napokon odobrila 1977., ali je u redovnoj kino-mreži prikazan tek 1989.!(...)

Vatroslav Mimica (1923.) u svom prvijencu *U oluji* (1952.) iskušava principe američkog *thrillera* u ambijentu dalmatinskog otoka, a u komediji *Jubilej gospodina Ikla* (1955.) preuzima modele *slapsticka*, dok se u socijalnoj priči iz predratnog razdoblja *Kameni horizonti* (1953.) **Šime Šimatovića** (1919.) osjeća odjek talijanskog neorealizma, a u poetskoj paraboli **Kreše Golika** *Djevojka i hrast* (1955.) uočljiv je utjecaj crno-bijele fotografske ekspresije meksičkog snimatelja **Gabriela Figueroe**. Određene asocijacije na francuski predratni *film noir* pobuđivao je i najbolji film toga razdoblja *Koncert* (1954.) **Branka Belana** (1912.-1986.).

IVO ŠKRABALO

(Nastavlja se)